

Соціальна інфраструктура держави в умовах трансформаційної економіки

1. Концепція сталого розвитку населених пунктів / Схвалено Постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. №1359-XIV.
2. Большая советская энциклопедия. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1976.
3. Дяків Р.С. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. – К: Міжнародна економічна фундація, 2000.
4. Економічна енциклопедія. В 3-х т. / За ред. С.В.Мочерного – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001.

Отримано 07.02.2006

УДК 338.22 (477)

М.О.СОКОЛОВ, канд. екон. наук
 Сумський національний аграрний університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ НА ОСНОВІ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Системно поетапно досліджено систему управління регіональним соціально-економічним розвитком. Розроблено шляхи її удосконалення на основі оптимізації міжбюджетних відносин.

Під державною регіональною соціально-економічною політикою ми розуміємо цілеспрямовану діяльність держави по управлінню соціально-економічними процесами на регіональному рівні з урахуванням цілей і завдань територіальної організації продуктивних сил і економічної та соціальної стратегії країни в цілому. Реалізація функцій управління не можлива без відповідного фінансового забезпечення. Причому, стосовно управління регіональним соціально-економічним розвитком, фінансове забезпечення одночасно є метою і інструментом. Саме

цьому важливою проблемою, безпосередньо пов'язаною з удосконаленням системи фінансування соціальної сфери, є розподіл бюджетних коштів між регіонами, формування ефективної державної трансфертної політики. Розподіл ресурсів, по-перше, є загальним і найбільш важливим інструментом визначення політики пріоритетів. Розподіл ресурсів, більшою мірою, ніж публічні заяви, свідчить про державні або регіональні пріоритети. По-друге, розподіл ресурсів, якщо це неможливо здійснити на основі об'єктивних економічних законів, є досить відповідальним соціально-політичним рішенням. По-третє, система розподілу ресурсів може істотно впливати на ефективність соціальних послуг на рівні окремого регіону.

Однією з головних поточних задач державного будівництва є суттєве вдосконалення управління регіональним соціально-економічним розвитком на основі оптимізації міжбюджетних відносин і трансфертної політики, практичного впровадження принципів державної компенсаційної політики і підтримки регіональних цільових інвестиційних проектів і програм.

Реформування бюджетної системи взагалі та міжбюджетних відносин зокрема, слід розглядати як базову складову підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком держави і її регіонів. При цьому, таке реформування, на наш погляд, має відбуватись системно, поетапно з прогнозуванням можливих соціальних і економічних наслідків.

Перший етап: наукове обґрунтування і методичне забезпечення процесів управління регіональним соціально-економічним розвитком [1, 5, 7, 8]. Розробки, або суттєвого вдосконалення, потребують теоретико-методологічні підходи до оцінки та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, формування і реалізації цільових державних програм з обґрунтуванням відповідних регіональних пріоритетів, активізації інвестиційних процесів, які б дали змогу забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку регіонів.

До найбільш важливих практичних задач відносяться: вдосконалення системи фінансового забезпечення соціальної сфери, впровадження принципів державної компенсаційної політики, вдосконалення міжбюджетних відносин та трансфертної політики.

Другий етап: комплексний аналіз поточного стану соціально-економічного розвитку регіонів [2]. Важливою передумовою формування й ефективної реалізації державної регіональної соціально-економічної політики є всебічне вивчення стану регіону. При цьому досить важливо дотримуватися таких методичних принципів, які б забезпечували об'єктивне співставлення отриманих оцінок. Аналіз ме-

тоді оцінки й прогнозування рівня соціально-економічного розвитку регіонів показав, що принципам об'єктивності й достатності найбільшою мірою відповідає такий показник, як "інтегральний індекс людського розвитку", рекомендований до впровадження ООН та адаптований до національних умов Державним комітетом статистики України та Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України.

Третій етап: прогнозування динаміки показників соціально-економічного розвитку регіонів [2]. Прогнозування показників соціально-економічного розвитку регіону є необхідною передумовою вдосконалення загальної системи управління регіональним соціально-економічним розвитком і об'єктивною основою як формування місцевих бюджетів так і регулювання міжбюджетних відносин.

Традиційні розділи прогнозу тенденцій соціально-економічного розвитку регіону пропонується доповнити прогнозними оцінками соціальних, ресурсних, суспільних й особистих потреб. Саме прогнозування цих показників дозволяє визначити необхідні та достатні обсяги фінансово-ресурсного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, визначити напрями вдосконалення міжбюджетних трансфертних відносин.

Показники соціального розвитку регіону пропонується розділити на три групи: показники населення, у тому числі трудових ресурсів регіону; показники, що характеризують рівень життя населення регіону; показники, що характеризують рівень розвитку соціальної сфери. Показники цих груп взаємопов'язані. Разом з тим, методичні підходи до їх прогнозування мають певні відмінності. Прогнозування показників, що входять до першої групи, може успішно здійснюватися на основі статистичних методів. Процедура прогнозування показників другої групи фактично перетворюється в процедуру "конструювання". Показники третьої групи (крім прогнозних оцінок стану здоров'я населення) визначаються рівнем розвитку економіки й державною бюджетною політикою. Основою їх прогнозування є нормативний метод.

Хоча для прогнозування можуть використовуватись різні методи, узгодження отриманих оцінок пропонується здійснювати на основі балансового методу, тобто на основі оцінки об'єктивної взаємної залежності між показниками, що входять до різних груп.

У логічну послідовність процедур оцінки й прогнозування пропонується включити процедуру соціальної експертизи, завданням якої є дослідження впливу управлінських рішень на параметри, що визначають рівень соціально-економічного розвитку регіону. Соціальна експертиза, як регулярний процес, припускає її інституціональне забезпечення. Можливими, на наш погляд, є два базових варіанти створення

інституціональної інфраструктури соціальної експертизи. Перший припускає утворення спеціального органа, наприклад, у вигляді Національного агентства соціальної експертизи, що функціонує по типу Рахункової палати. Основною перевагою даного варіанта є незалежність такого органа від поточної кон'юнктури й органів законодавчої й виконавчої влади. Другий виходить із можливості її прив'язки до існуючих інституціональних структур, що розташовують досвідом виконання експертних робіт, наприклад, до Національної Академії наук України.

Четвертий етап: вдосконалення діючої системи міжбюджетних відносин [9]. Міжбюджетні відносини (трансферти) здійснюються у відповідності до “Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами”. В основу “Формули ...” покладено нормативний метод. При цьому в ній ніяк не відображається поточний стан об'єктів соціальної сфери окремого регіону. Задача четвертого етапу полягає у вдосконаленні системи міжбюджетних відносин таким чином, щоб діючий механізм дозволяв враховувати фактичний стан окремих галузей соціальної сфери в регіонах, був більш гнучким у відношенні перерозподілу трансфертів.

Пропоновані нами науково-методичні підходи до вдосконалення діючої системи міжбюджетних відносин ґрунтуються на використанні таких показників як “індекс регіонального людського розвитку” та “інтегральних індексів складових частин людського розвитку”. При застосуванні першого показника для розрахунків міжбюджетних трансфертів (T_i) пропонується формула

$$T_i = k_{\int_i} \alpha_i (V_i - RD_{i_{zak}}), \quad (1)$$

де k_{\int_i} – інтегральний коригуючий коефіцієнт; α_i – коефіцієнт вирівнювання; V_i – розрахунковий показник обсягу видатків загального фонду місцевого бюджету; $RD_{i_{zak}}$ – розрахунковий прогнозний обсяг доходів (кошика доходів), закріплених за відповідними місцевими бюджетами.

Разом з тим, пропонований підхід має цілком очевидні обмеження, – він не дозволяє деталізувати регіональні відмінності в межах окремих складових регіонального людського розвитку. Усунути цей недолік можна наступним чином: коригуванню мають підлягати не загальна сума трансфертів або видатків, а окремі їх складові. Тоді формула для розрахунку показника обсягу видатків загального фонду

місцевого бюджету (V_i) матиме вигляд:

$$V_i = \sum_{j=1}^J V_{ji} \cdot k_{ji}, \quad (2)$$

де k_{ji} – інтегральні коригуючі коефіцієнти за видами видатків, а формулу (1) пропонується трансформувати у наступну:

$$T_i = \alpha_i \left(\sum_{j=1}^J V_{ji} \cdot k_{ji} - RD_{izak} \right). \quad (3)$$

П'ятий етап: впровадження принципів державної компенсаційної політики [3, 4, 6]. Суттєвим методологічним недоліком існуючої системи бюджетного фінансування соціальної сфери є відсутність науково обґрунтованих соціальних стандартів. Це об'єктивно не дозволяє вірно визначити такі важливі параметри бюджету як ефективна структура його видатків та дефіцит. Під соціальними стандартами слід розуміти мінімально необхідну та гарантовану державою забезпеченість найважливішими соціально-культурними, житлово-побутовими та іншими послугами в розрахунку на одного громадянина. Якщо таким чином розуміти соціальні стандарти, стає цілком очевидним і економічний зміст державної компенсаційної політики, який полягає у забезпеченні додаткового позабюджетного фінансування соціальної сфери. Таке фінансування має бути солідарним як юридичних так і фізичних осіб і здійснюватись за рахунок власних прибутків.

Слід зазначити, що реальне формування такої системи в Україні практично не здійснюється. Можливо, причиною цього є розуміння позабюджетної системи як додаткового фінансового навантаження на товаровиробника. Насправді ж позабюджетну систему слід розглядати як комплекс правових, політичних, економічних та соціальних умов залучення приватних інвестицій в розвиток соціально-економічної сфери. Таке залучення повинно стимулюватись податковими пільгами, муніципальними субсидіями, участю в прибутках, державним страхуванням інвестиційних ризиків та іншими, законодавчо закріпленими гарантіями.

У роботах [7-9] нами доведено, що вирішення задач вдосконалення міжбюджетних відносин можливе на основі загальної теорії активних систем. При цьому, прямі механізми розподілу ресурсів, у тому випадку, коли одержувач повідомляє об'єктивну й повну інформацію про свої потреби, а центр діє усвідомлено, раціонально й ефективно,

можуть забезпечити більш ефективний розподіл ресурсів у порівнянні з пропорційними механізмами.

1. Соколов Н.А. Экономика и управление социальной сферой в регионе. – Сумы: Слобожанщина, 2001. – 236 с.

2. Соколов Н.А. Прогнозирование показателей социально-экономического развития региона. – Сумы: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 79 с.

3. Соколов М.О. Методичні підходи до визначення нормативів внесків інвесторів у розвиток соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури міста // Вісник Сумського державного університету. Сер. “Економіка”. – 2001. – №6(27)-7(28). – С.144-148.

4. Соколов Н.А. О возможности формирования компенсационных фондов финансирования лечебных учреждений. // Вісник Сумського державного університету. Сер. “Економіка”. – 2001. – №8. – С. 125-132.

5. Соколов Н.А. Методологические аспекты оценки эффективности в социальной сфере // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.37. Сер. “Экономические науки”. – К.: Техніка, 2002. – С.230-234.

6. Соколов Н.А. Принципы формирования местных бюджетов на основе социальных стандартов // Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. “Економіка та менеджмент”. – 2004. – №8(15). – С.239-244.

7. Соколов М.О., Основні напрямки вдосконалення регіональної соціальної політики // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. пр. Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2002. – С.148-152.

8. Соколов М.О. Напрямки удосконалення регіональної економічної політики України // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.34. Сер. “Экономические науки”. – К.: Техніка, 2001. – С.8-14.

9. Соколов М.О. Удосконалення механізму розподілу міжбюджетних трансфертів // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Економічна серія “Еволюція наукових знань та сучасні проблеми економічної теорії”. – Харків: АТЗТ “Самміт Харків”, 2005. – №663. – С.24-28.

Отримано 14.02.2006

УДК 338.46 (477)

Е.А.КАРЛОВА, канд. экон. наук

Харьковская национальная академия городского хозяйства

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РЕГИОНАЛЬНОЙ СТРАТИФИЦИРОВАННОСТИ УКРАИНЫ

Рассматриваются регион как понятие, выражающее внутреннюю социальную структурированность общества, формы пространственной локализации жизни людей, элементы внутренней системной структуры регионального образования, дифференциация регионов по уровню их развития. Анализируются индикаторы, отражающие в региональной политике социально-экономические интересы населения.

Социально-территориальная общность является устойчивым образованием людей, объединенных единством пространственных условий жизни: хозяйственного уклада, социально-экономических интересов, истории культуры [1, 2]. Для выражения социально-экономических форм организации территории, придающих ей черты целост-